

Implementering er ikke pointen - en effektanalyse af borgerløn, koloniseringen af Mars og andre utopier

Nina Holm Vohnsen

I denne artikel¹ analyseres en række cases hjemhørende i den utopiske genre, herunder et forsøg på at erstatte det eksisterende ydelsessystem i Skotland med borgerløn samt Elon Musks ambition om at kolonisere Mars. Artiklen diskuterer forholdet mellem radikale policy-ideer og deres afledte effekter og argumenterer for, at vi har brug for at udvikle analysemetoder, som kan indfange de mange effekter der udmøntes eller kommer til udtryk, som følge af radikale policy-ideer, mens de endnu blot er på vej mod en realisering. Artiklen argumenterer for, at dét som i udviklingsjargon omtales som 'sideeffekter' eller 'utilsigtede effekter' i stedet bør efterstræbes som attraktive 'spin-offs', idet de ofte udgør de eneste blivende effekter, som radikale udviklingsprojekter efterfølgende kan fremvise. Artiklen er dermed et indlæg i feltet af implementeringsstudier og bidrager med et fokus på, at dokumentere effekterne af policies, som aldrig når implementeringsstadiet og dermed aldrig formår at indfri deres målsætning.

Implementering, effektanalyse, utopi, borgerløn, radikal innovation

Borgerløn

No.1_ Hvis bare vi kunne starte forfra ville alt blive bedre_2018: På et tidspunkt i sensommeren 2018 rejste jeg mig fra min kontorstol for at lede efter Thomas Mores *Utopia*. I et tidligere anfald af interesse i utopisk litteratur, havde jeg købt et antal romaner, som i store træk havde ligget uforstyrret hen, først i min vindueskarm og siden – da vindueskarmene på mit kontor skulle males – på skuffedariet nedenfor. Her var de fortsat med at modnes ved siden af en stak henfaldne bøger om New Public Management.

På det tidspunkt havde jeg netop afsluttet et forskningsprojekt om bureaukrati (Vohnsen 2017), og noget uoriginalt var jeg begyndt at interessere mig for folk, der i stedet for at perfektionere bureaukratiet forsøgte at slippe af med det. I første omgang havde det ledt mig til at søge penge til et forskningsprojekt, der fokuserende på borgerløn, eller Universal Basic Income, som det omtaltes

¹ *En engelsksproget udgave af denne artikel er tidligere udgivet som: Vohnsen, NH. 2022. "Universal Basic Income and the Colonization of Mars: tracing the effect of things that don't exist" i Digressions: Tracing the Indirectness of the Human Imagination, red. Morten Nielsen. New York & Oxford: Bergbahn. Denne udgave er forkortet. Dele af analysen og empirien er omskrevet væsentligt og nye dele er tilføjet og målrettet nærværende udgivelse.*

internationalt. Ideen med borgerløn er, at hver enkelt borger i et land bør være berettiget til at modtage en grundindkomst uanset privatøkonomi eller arbejdstagerstatus. Det, der interesserede mig ved borgerlønsbevægelsen, var denne grundlæggende ide: at hvis bare vi kunne slippe af med de eksisterende strukturer og principper på det sociale ydelsesområde og starte helt forfra, så ville vi kunne lave et fornuftigt system, så ville alt blive godt.

No.2 Utopia_1516: I 1515 blev den britiske politiker Thomas More udsendt til Flandern af den britiske Kong Henrik den 8. Det var under dette ophold, at han skrev størstedelen af *Utopia* (More 1901, 1516), der blev udgivet det følgende år. I romanen beretter Thomas More, at han en dag på hjem fra kirke træffer den rejsende filosof, Raphael Hythloday. Hythloday er en vejrbitd og midaldrende mand, der netop er vendt hjem efter at have deltaget i Americus Vesputius seneste ekspedition til Den Nye Verden. Under denne rejse, hævder Hythloday, har han besøgt en østat, som udmærker sig ved, at den er klogere regeret med større trivsel til følge end noget andet kendt samfund. Herefter redegør han i detaljer for den sociale og politiske organisering i *Utopia*, og han går i særdeleshed i detaljer med principperne for økonomisk omfordeling og politiske beslutningsprocesser (ibid.).

Mores *Utopia* er ikke blot en positiv formulering af et fiktivt idealsamfund. Om end udført i armslængde via den vejrbitte rejsende, er bogen først og fremmest en radikal kritik og forkastelse af den økonomiske grådighed og mangel på retfærdig regeringsudøvelse, som More observerede blandt de europæiske magthavere og regenter i begyndelsen af det 16. århundrede. Dette, at fremføre politisk kritik og fremlægge visioner for bedre måder at indrette samfundet på i en litterært fortællende genre, var allerede en veletableret praksis da Thomas More udgav *Utopia*. More lader selv sine hovedpersoner diskutere Platons *Staten*, hvor Platon fremsætter sin kritik af det athenske demokrati, og det, han anser for at være det athenske samfunds destruktive mangel på specialisering, samt elitens forfølgelse af egne interesser på bekostning af den almene befolkning (Platon 2007). Forklædt som en dialog mellem Sokrates og en række bekendte, redegør Platon i stedet for den sociale opbygning og reproduktion i den fiktive by, Kallipolis, som regeres af en stand af uselviske filosoffer, med stabilitet, samhørighed og individuel trivsel til følge (ibid.).

No.3 Den utopiske familie_2018: I takt med at jeg begyndte at udforske den policy-ide, som borgerløn er, og de bevægelser og mennesker, som arbejder for at ideen skal blive til virkelighed, begyndte jeg at lægge mærke til en lang række andre fænomener, som udtrykte lignende ideer eller drømme. En kollega, som forskede i nationsopbygning på Østtimor, beskrev i en artikel, hvordan personer engageret i den internationale udviklingsindustri her drømte om chancen for at opbygge det perfekte demokrati 'helt fra bunden' (Nygaard-Christensen 2010). Jeg var også blevet interesseret i Seasteadingbevægelsen. Her var grundtanken, at muligheden for at grundlægge nye mikronationer og bystater i internationalt

farvand ville føre til en konkurrenceudsættelse af statsborgerskabet. Alle disse nye stater ville have brug for arbejdskraft, og individer i fattige egne af kloden eller individer, som boede i undertrykkende stater ville frit kunne vælge, hvilken samfundsform de ønskede at leve under (Quirk and Friedman 2017). En af mine studerende² gjorde mig opmærksom på et drikkeprodukt, Soylent, som var udviklet med det formål radikalt at gentænke, hvad føde og ernæring er, for endegyldigt at bringe fødevarenød og overudnyttelse af kloden til ophør (Soylent 2019).

Selvom disse fænomener ikke faldt i den klassiske utopisk-litterære genre, mindede de mig alligevel om *Utopia* i den udstrækning, at de udtrykte samme ide om, at det gode samfund kunne opnås ved at forkaste de eksisterende strukturer og tænke nye gennemdesignede løsninger op fra bunden. Jeg besluttede mig derfor for, at dette – at forstå hvad der beslægtede den ’utopiske familie’ – var en mulig måde, at studere fænomenet ’borgerløn’ på, idet fænomenet som policy betragtet på den ene side udtrykte en klar ambition og et klart mål, og på den anden side ikke fandtes noget sted uden for ideernes verden.

SuperShe

No.4 Utopi_2017: I september 2017 købte den tyske tech-millionær Kristina Roth en ø i Finlands skærgård og døbte den SuperShe. Kristina Roth var tyve år forinden flyttet til New York. Her arbejdede hun som tech-konsulent i ni år før hun i 2006 flyttede til Seattle og grundlagde sin egen konsulentvirksomhed, Matisia Consultants. Under Roths ledelse voksede virksomheden de følgende ti år med en hast, som ad to omgange indbragte Matisia Consultants en plads på Forbes liste over *fastest-growing women-owned businesses* (Bloom 2018). Roth solgte Matisia Consultants i 2016 og forlod tech-industrien for, med egne ord, at “kiteboarde og snowboarde og sidde på stranden for evigt” (ibid., min oversættelse). På det tidspunkt var Roth blevet træt af tech-industriens mandsdominerede verden, og hun begyndte efter salget af sin virksomhed at arbejde målrettet for at skabe alternative rum for kvindelige netværkssammenkomster. Hendes drøm var at skabe et samlingspunkt for ”finansielt og emotionelt uafhængige kvinder”, som stræbte efter at blive ”den bedste udgave af sig selv” (Canales 2018, min oversættelse). Samtidig ønskede hun at skabe en kvindelig pendant til mændenes ”golf og cigarklubber” (Berger 2018, min oversættelse).

Øen i den finske skærgård, SuperShe, var derfor kun åben for kvinder. Selve øens infrastruktur – skovstier, elektricitet, vvs-arbejde, fire bungalows, en sauna og så videre – var anlagt og bygget af mandlige håndværkere, men derudover var alle, som arbejdede på øen og leverede ydelser til den, kvinder. SuperShe skulle danne rammen om en gruppe karrierkvinder, som skulle komme på øen i sommermånederne for at deltage i *retreats* af en uges varighed med fokus på

² Tak for det, Christian Buono.

fysisk aktivitet, sund kost og selvudvikling. En af Roths ambitioner med øen var at skabe flere karrieremuligheder for kvinder og illustrere, hvad der kan ske i et rum, hvor man fjerner mænd. Roth beskriver selv øen SuperShe som ”en prototype på et globalt fællesskab” (Roth på YouTube, min oversættelse). I sommeren 2018 da øens infrastruktur stod parat, ankom adskillige grupper af kvinder, som var særligt udvalgt og sammensat af Roth blandt hundredvis af ansøgere. Året efter syntes aktiviteten på øen at være stilnet af.

No.5_Det minder mig om noget_2020: Forestil dig en asteroide, der kommer blæsende gennem det ydre rum. Asteroider hedder sådan, fordi de ved første øjekast gennem et teleskop ligner stjerner – asters. De er levn og tiloversblevet materiale fra dengang vores solsystem blev formet for milliarder af år siden. Forestil dig nu, at et stykke af asteroiden, mens den blæser forbi os, løsriver sig, og bliver indfanget af Jordens tyngdekraft. Asteroidestumpen rammer snart Jordens atmosfære – nu kalder vi den en meteor – og begynder at brænde op i friktionen, der skabes i mødet. Vi ser meteorens vej gennem atmosfæren som et stjerneskid. Et kort glimt af skønhed, så er den væk. Men måske har vores meteor tilstrækkelig masse til, at et stykke overlever turen og slår ned et sted på jordkloden. Efter nedslaget kalder vi stumpen for en meteorit. Den ser kedelig og ubetydelig ud for det utrænede øje. Men for den indviede er meteoritten sin vægt værd i guld, for den rummer en fortælling om den fjerne asteroide, den løsrev sig fra.

No.6_Utopiorit_2019-2020: I august 2019 ansøgte jeg om et ophold på SuperShe. Jeg fik aldrig svar på min ansøgning, og derfor glemte jeg for en stund alt om øen. Men så i foråret 2020 fik jeg besked om, at SuperShe snarligt ville genopstå som virtuelt fællesskab i form af en app. I mellemtiden blev jeg opfordret til at besøge SuperShes webshop, hvor jeg kunne købe hættetrøjer, tekrus og duftlys med SuperShe logoet. I maj 2020 begyndte jeg også at modtage nyhedsbreve. I det første, som bekendtgjorde at app'en nu var en realitet, omtales – som appetitvækker – en tutorial, der lovede at lære mig, hvordan jeg kunne give et godt blowjob. Jeg havde ikke, midt i hjemmeskole og alment hjemsendelseskaos, tid til at følge op på min forvirring, og det blev efterår, før jeg fik set nærmere på app'en og alle de mange nyhedsbreve, jeg nu modtog regelmæssigt.

I det seneste nyhedsbrev, jeg havde modtaget, kunne jeg læse, at SuperShe var *the #1 app for intersectional feminism*. At dømme ud fra nyhedsbrevets indhold handlede *intersectional feminism* om: at *tone* sin krop (der rigtig nok kommer i alle farver og former); at købe ting på *flash sale*, at lave sund mad og mixe sine egne drinks og endelig om at tale med sine veninder (eller *shes*) i 'trygge omgivelser'. Fra midt i november modtog jeg nyhedsbreve på næsten daglig basis. Det eskalerede op til Black Friday, og da vi nåede ind i december, udgjorde de før så regulære dryp nu en veritabel strøm af nyhedsbreve, som tilskyndte mig til at købe ting og deltage i *inspirational talks* om, hvordan man får et sundt langdistanceforhold (*Quiz: your dating style?*).

Da jeg først var kommet mig over en afgrundsdyb skuffelse over female empowerment anno 2020, fik jeg den tanke, at forholdet mellem øen SuperShe og app'en bedst kunne forstås via forholdet mellem asteroiderne i det ydre rum og de grå meteoriter vi finder på de Antarktiske issletter. Man skal være varsom med metaforer. Men tillad mig alligevel et øjeblik: Hvad nu hvis vi anser utopiske drømme og visioner, for at være en parallel til de asteroider, som blæser forbi og giver anledning til begejstring og spektakel? Vi investerer en masse energi i at beskrive dem, gå dem efter i sømmene, bedømme chancen for impact og anslå hvad konsekvensen mon kan være. Og mens den utopiske drøm blæser lige forbi os og forsvinder uden at slå ned i vores midte, vender vi os om efter den og diskuterer: Hvad mon den består af? Rummer den nyttige elementer vi kan bruge?

Af og til, mens vi står der og diskuterer utopien, der forsvandt i intetheden, har et lille stykke i ubemærkethed revet sig løs og har kurs mod os. Der er friktion, modstand, somme tider eksploderer de eller brænder op. Men en sjælden gang er der impact, og der resterer en lille *utopiorit*. Måske er SuperShe bedst at forstå, som sådan en utopi, som suste gennem det ydre rum. En storslået drøm om et kvindesamfund, frigørelse og *empowerment* manifesteret i en ø. Og mens den drøm blæste forbi os og blev beskrevet og målt og vejlet og fundet for let og derefter glemt, blev et lille stykke slået af, overlevede al modstanden og ramte Jorden. Bang! Crash! Nu står vi med en lille grå utopiorit i vores håndflade og... jamen se! Det er en app, hvor du kan købe en plus-sized sweatshirt med logo eller lære at give det perfekte blowjob.

Koloniseringen af Mars

No.7_Utopi_2001-2014: Da Elon Musk i 2001 flyttede til Los Angeles, var det med det formål at etablere sig centralt i rumindustrien (Vance 2017). Han havde orienteret sig på NASAs hjemmeside for at sætte sig ind i USAs strategier vedrørende en fremtidig bemanded Mars-mission og var blevet overrasket over at opdage, at der ingen planer var (Andersen 2014: 7; også Vance 2017). Han tolkede manglen på regeringens engagement i at bygge kolonier på Mars, som resultat af, at ambitionen om og dedikationen til USA's rumprogram var feset ud, efter at koldkrigens teknologiske "*pissing match*" mellem Rusland og USA var overstået (Andersen 2014: 8).

Men "*hvorfor bruge så mange penge i rummet, når Jorden er ved at gå til i elendighed?*" spurgte journalisten Ross Andersen, Elon Musk (Andersen 2014: 2, min oversættelse). Og Musk svarede: "*for at sikre menneskehedens eksistens i tilfælde af en katastrofal begivenhed, i hvilket tilfælde det vil være irrelevant at være syg eller fattig, fordi menneskeheden er udsløttet*" (Musk i Andersen 2014: 3, min oversættelse). 'Katastrofal' inkluderer i Musks scenarie enorme oversvømmelser forårsaget af smeltende poler, en ny istid, eller at Jorden bliver ramt af en asteroide eller en trykbølge fra en supernova (ibid: 5). For at sikre

menneskehedens fortsatte eksistens anslår Musk, at vi vil få brug for en million mennesker, som vælger at bosætte sig på Mars. En million mennesker, forklarede Musk, er, hvad der skal til for at opnå en ”genetisk varieret civilisation”. Ifølge Musks beregning vil det tage omkring 100 år at nå det antal, ud fra en antagelse om at ni ud af ti flyvninger til Mars må bruges på at fragte maskindele, mad og vand før civilisationen er bæredygtig og kan opretholde sig selv (Andersen 2014:9).

I 2014 da Musk blev interviewet til online-magasinet *Aeon*, var han ved at planlægge konstruktionen af et gigantisk rumskib, han kaldte Mars Colonial Transporter (Andersen 2014: 9). Dette rumskib skulle have kapacitet til at fragte 100 kolonister til Mars. Det var ikke selve dét at designe rumskibet, som Musk mente ville blive den primære udfordring: hvis planen om at kolonisere Mars skulle lykkes, måtte prisen på at opsende raketter til det ydre rum sænkes betydeligt. Derfor arbejdede han i første omgang målrettet på at udvikle en genanvendelig affyringsraket (ibid.). ”Raketter er den eneste form for transport, vi har, hvor vi smider befordringsmidlet ud efter hver rejse” sagde han til *Aeons* journalist: ”Forestil dig, at bygge en ny flyvemaskine hver gang du har fløjet en strækning” (Andersen 2014: 9, min oversættelse).

No.8_ Det minder mig om noget_2019: I sommeren 2019 førte mine bestræbelser på at forstå, hvad der var los med alle disse utopier, mig på en svært forklarlig forskningsmæssig omvej: jeg begyndte at interessere mig for mænd, som filmer DIY videoer af sig selv og uploader dem på YouTube. For bedre at forstå hvad dét handlede om, besluttede jeg mig en dag for at følge en af deres *tutorials* selv. Jeg havde længe været fascineret af de forskellige landkort og illustrationer, jeg var stødt på under min forskning, så jeg satte mig for at lære at tegne et kort selv. Jeg faldt omgående for den serie af *tutorials*, der hed *how to draw your own fantasy map* af en mand, som kaldte sig WASD20. Denne *tutorial* havde i sommeren 2019 fem afsnit. Det første handlede om, hvordan man ved at arrangere en håndfuld bønner mere eller mindre tilfældigt på et ark papir kunne skabe en troværdig landmasse og kystlinje. I andet afsnit lærte jeg, hvor jeg skulle placere og tegne mine bjergkæder. I tredje afsnit forklarede WASD20, hvor søer og floder, som følge af bjergkædernes placeringer, typisk ville være at finde. Og heraf afledt, i fjerde afsnit, hvor skove og marskland skulle tegnes. Femte afsnit, som angik strategisk placering og navngivning af havnebyer og landsbyer, tog mig længere tid at gennemføre end alle de andre tilsammen. Det følte endegyldigt at skulle tage stilling til, hvor indbyggerne i The Wynd, Argus Port og Rock Haven skulle bo og leve resten af deres liv.³

Det med at tegne kort syntes i lang tid at være en blindgyde. Men så en dag under den første corona-nedlukning i foråret 2020 fik jeg den idé, at jeg kunne

³ Du kan se mit kort på <https://room-of-my-own.com/2019/06/14/maps/>

prøve at interviewe WASD20 på zoom. Og fordi WASD20 sad i USA og selv var hjemsendt fra den high school, hvor han arbejdede som historielærer, syntes han, at det kunne være sjovt. Jeg havde egentlig tænkt mig, at interviewet skulle handle om den økonomi, der er bundet op på at have en YouTube kanal og handle om, hvordan man finansierer sine drømme, men WASD20 og jeg afsporede ret hurtigt os selv og kom i stedet for til at tale om Dungeon & Dragons.

Da jeg en time senere afsluttede zoom-mødet var mit højeste ønske at blive venner med WASD20 og lære at spille Dungeon & Dragons. Jeg havde fuldstændigt glemt, hvad det var, jeg egentlig ville med interviewet. Men jeg havde fået én stor læring med mig: Man kan ikke *bare* finde på ting. Heller ikke et i fantasy univers. De ting, man finder på, skal følge nogle klare og acceptable regler. Som WASD20 påpegede: *"Enten har du tyngdekraft i din verden og i så fald vil vand flyde nedad og derfor følge nogle særlige veje fra dine bjerge imod havet. Eller også har du ikke tyngdekraft, og så hænger du på det problem fremefter."* Det var den indsigt han med store jernsøm slog fast i den smuldrende mørtel mellem kryptkældervæggenes kampesten: *De ting vi finder på, har konsekvenser hinsides vores intension.* Du hænger på de ting, du sætter i verden.

No.9_ Vi hænger på Elon Musks utopioritter_2008-2020: Det, som er fantastisk ved foretagsomme folk, er, at de virkelig får ting til at *ske*. Men jeg er begyndt at overveje, om ikke den egenskab samtidig er den mest problematiske. Få måneder efter at Elon Musk ankom til Los Angeles, havde han etableret sig centralt i de cirkler, som fortsat arbejdede for at få en bemanded mission til Mars tilbage på NASAs agenda (Vance 2017). Inden for et år var Musk fløjet til Moskva på en privat mission med det formål at købe ombyggede interkontinentale missiler for selv at opsende – i første omgang – et drivhus til Mars; han havde indset, at det var for dyrt; han havde identificeret satellitopsendelse som den eneste profitable ydelse i rumindustrien; og endelig havde han konkluderet, at skulle han få omkostningerne ved en Mars mission og sidenhen en etablering af en egentlig civilisation på Mars tilstrækkeligt ned til at gøre projektet realistisk, så måtte han bygge sine raketter selv (ibid.). Til det formål grundlagde han SpaceX i 2002. Seks år senere, i 2008, blev SpaceX den første virksomhed i verden, der sendte en privatejet raket i kredsløb om jorden (Andersen 2014). Syv år senere, i 2015, lykkedes det SpaceX at returnere og lande deres affyringsraket, det nedre modul af Falcon 9, i god behold på affyringsplatformen. Nogle måneder senere lykkedes det tillige at returnere det øvre raketstadiet sikkert til en flydende platform i Atlanterhavet.

Dermed havde Musk introduceret et rumfartøj, som i stor udstrækning var genanvendeligt. Som resultat blev prisen på opsendelse af satellitter og fragtgods til kredsløbsbanerne nedbragt radikalt. Det gjorde, med et slag, det ydre rum tilgængeligt for en hel række lande og private virksomheder, der ikke tidligere havde haft økonomi til at sende satellitter, forskningsprojekter eller rumstationer op i kredsløb. SpaceXs revolution af raketfarten blev dermed startskuddet på det,

som NASA (2017) i deres strategipapirer omtaler som 'kommercialiseringen og den økonomiske udvikling af low Earth orbit' og allerede året efter, i 2016, fremlagde en række store amerikanske investeringsbanker prognoser for væksten af en ny global økonomi, NewSpace, som de anslog kunne udgøre op til \$2,7 trillioner i år 2040 (jf. Crane 2020).

Elon Musk har delvist finansieret sit bekostelige arbejde med at udvikle den Mars Colonial Transponder (nu kaldet Starship), som skal flyve kolonisterne fra Jorden til Mars ved at servicere den internationale rumstation, ISS, og ved indgå kontrakter med regeringer og kommercielle partnere om opsendelse af satellitter og fragt i kredsløb om Jorden. Men den fortsatte finansiering af udviklingsarbejdet vil i særdeleshed ske via satellitnetværket Starlink, som i april 2022 udgøres af 2107 satellitter (McDowell 2022), der lægger sig som et net rundt om hele jordkloden. Dermed kan SpaceX, som de første nogensinde servicere et hvilket som helst punkt på kloden med billig internetforbindelse, og de har planer yderligere 30.000 satellitter (Rainbow 2022). Til sammenligning var der, før Elon Musk begyndte at opsende sine satellitter, mindre end 2.000 satellitter i kredsløb om Jorden i alt (Wall 2020).

Starlink er en utopiorit. Et nedslag i vores virkelighed, konkret manifesteret på vores nattehimmel. Muligheden for at modtage billigt satellitbaseret internet og fjernundervisning i de mest afsidesliggende egne af kloden er en utopiorit. At nattehimmelen har ændret sig for stedse, er en utopiorit. At *live* overvågning af enhver egn af kloden snart er mulig, er en utopiorit. Rumindustrien er en utopiorit manifesteret i en hastigt voksende økonomi, landestrategier, opstart af nye virksomheder og et væld af investeringsstrategier og forretningsmodeller og forskningsprojekter. I foråret 2022 har et enormt antal utopioritter på den måde løsrevet sig fra Musks drøm om at kolonisere Mars og har overlevet indflyvningens friktion og er slået ned. Vi hænger på godt og ondt og i den grad på effekterne af Musks utopiske drøm.

Borgerløn

No.10_Utopi_2017-2020: I sommeren 2017 opsnappede jeg et rygte, som cirkulerede blandt medlemmer af borgerlønsbevægelsen: En ledende embedsmand i regionen Fife i Skotland havde bekendtgjort, at deres regionsråd, *Fife Council*, var interesseret i at gennemføre et pilotprojekt, som skulle teste indførelsen af borgerløn i en af regionens landsbyer. Et sådant mættet *village study* ville være det første af sin art, som blev gennemført i en velfærdsstat. Begejstret over at finde noget mere håndgribeligt at studere fløj jeg derfor til Edinburgh og fortsatte videre nordpå til Dunfirmline i Fife for at interviewe den førømtalte embedsmand og hans kollegaer.

Baggrunden for Fife Councils udmelding var, at regionen siden slut-60'erne, hvor kulminer, skibsværfter og tekstilfabrikker lukkede ned på stribe, havde

kæmpet med dét, som med årene havde udviklet sig til kroniske udfordringer med depression, alkoholisme, fattigdom og arbejdsløshed. *"Vi har i årtier prøvet enhver tænkelig variation af standardrepertoiret af indsatser og motivationsteknikker for at få folk ind på arbejdsmarkedet og ud af fattigdom. Men det rykker ikke på noget,"* fortalte embedsmanden mig. Politikerne og embedsfolket i regionsrådet var nået til en erkendelse af, at de blev nødt til at gå grundlæggende anderledes til værks, hvis situationen skulle forbedres. Derfor havde regionsrådet nedsat en kommission, *The Fairer Fife Commission*, som havde haft til opdrag at fremsætte en række forslag, som kunne fremme sundhed og komme fattigdommen til livs. Et af forslagene var at se nærmere på borgerløn, og på tværs af det politiske spektrum i regionsrådet havde dét forslag været det, som der var opbakning til at forfølge.

De næste tre år fulgte jeg processen og forhandlingerne frem imod udviklingen af et design for et pilotprojekt, der skulle teste effekterne af at indføre borgerløn. Jeg mødtes med medlemmerne af styregruppen to gange om året, og jeg læste de rapporter, e-mails og udkast, de sendte mig undervejs. I sommeren 2020, efter 18 måneders omhyggeligt forberedende arbejde, blev styregruppens endelige anbefaling vedrørende pilotdesign og ydelsesniveau forelagt Scottish Government. Til ingens overraskelse blev pilotprojektet ikke gennemført.

No.11_Sammenligning som analytisk dyd_2018-2020: Hvordan studerer man effekterne af noget, som ikke findes? Hvordan studerer man en drøm, der brast, eller som endnu ikke er blevet indfriet? I min bestræbelse på at finde ud af, hvordan jeg bedst kunne studere og forstå borgerløn som et politisk fænomen i verden, var jeg endt med at studere gamle bøger og app's og satellitkonstellationer. Jeg havde studeret den økonomi, der var forbundet med at kommercialisere kredsløbsbanerne om Jorden og forsøget på at kolonisere Mars. Jeg havde brugt min tid på at tænke på asteroider og tegne kort over fantasy-verdener. Og hele tiden havde jeg insisteret på, at det jeg foretog mig, var centralt for at forstå *borgerløn* som fænomen i verden.

En kollega fra et andet forskningsfelt fortalte mig engang, at det skiftevis fascinerede og drev hende til vanvid, at hendes antropologiske kollegaer, upåagtet hvem der holdt oplæg og om hvad, før eller siden ville tage ordet og sige *"det minder mig om..."* for derefter at begynde at tale om noget tilsyneladende urelateret. *"Hvad er det for en besynderlig form for videnskab,"* spurgte hun på én gang forfærdet og besnæret, *"hvor dét at fortælle anekdoter er en legitim måde at argumentere på?"* Svaret på hendes retoriske spørgsmål er, at det er en videnskab, som i sin kerne er komparativ. Det er en videnskab, hvor man kultiverer bevidstheden om, at de processer og forhold vi studerer, kan klassificeres på en lang række forskellige måder. Det er en videnskab, hvor der er en bevidsthed om, at den 'familie' af andre ting, begivenheder eller tanker, som du placerer dit analyseobjekt i, vil få signifikant betydning for den analyse, du efterfølgende vil kunne lave. *'Det minder mig om'* er ikke blot en sætning,

som indvarsler, at nu tager historien en drejning. 'Det minder mig om', er et af de centrale redskaber, som antropologer benytter i tænkning og diskussion. Den konstante søgen, efter den 'bedste familie' at placere analyseobjektet i, er en proces gennem hvilken, vi lærer om det fænomen, vi studerer og bliver bevidste om dels dét, som er særegent ved det (det partikulære) og dels om de aspekter ved det, som beslægter det med andre fænomener (det generelle). Derfor er det implicitte spørgsmål, som vi stiller hinanden, når vi begynder vores 'det minder mig om', metodisk stringent: *i hvilken udstrækning er det 'x', du netop har fortalt mig om et tilfælde af 'y', og hvad kunne vi lære og se i vores materiale, hvis vi i stedet anså det for at være et tilfælde af 'z'?*

Når jeg på den måde vælger at sammenligne borgerløn med koloniseringen af Mars for derefter at klassificere begge som hjemmehørende i den utopiske familie, så er det fordi, det giver mig mulighed for at forstå: At borgerløn var en spektakulær drøm, som blæste forbi os med en skønhed, som fik alverdens policy folk til at stoppe op, betaget af idéens enkelthed og af dét, som den lovede os: Et forenklet system. En ende på ulighed og fattigdom. En værdig eksistens for den enkelte. Borgerløn var et globalt fokuspunkt og kronjuvelen i diskussionerne blandt den økonomiske og politiske elite i Davos i 2017. Men borgerløn var ikke *kun* det. Langt fra kun det. For virkelig at forstå konsekvenserne af sådan en drøm, må vi lede efter de utopioritter, som er slået af den. Så jeg går på jagt. Og i stedet for at trække i arktisk gear og vove mig ud på Antarktis' åbne vidder, finder jeg i stedet min diktafon frem, sætter mig igen på et fly til Edinburgh og véd denne gang præcis, hvad jeg skal lede efter.

No.12_Utopioritter er effekterne af ting der ikke findes_2020: Fra mit første interview tilbage i 2017 havde jeg haft den klare opfattelse, at ingen af de embedsfolk, som var centralt involveret i at udvikle pilotundersøgelsen, regnede med, at den nogensinde ville blive gennemført. Faktisk syntes de at blive overraskede, både da Scottish Government tildelte dem en betragtelig bevilling til et 18 måneder langt og omfattende *feasibility study*, og igen da det britiske *The Department of Work and Pensions* undlod at benytte sig af en opstået mulighed for at standse projektarbejdet. Alligevel ændrede det ikke på det enorme engagement, som alle gik til forarbejdet med: selvom de ikke regnede med at pilotprojektet ville nå implementeringsstadiet, forventede de alle sammen, at de ville kunne høste vigtige indsigter undervejs.

I starten af marts 2020, da det stod klart for alle, at det pilotdesign, som styregruppen endte med at anbefale, var så radikalt, at pilotundersøgelsen ikke ville blive gennemført, interviewede jeg igen medlemmerne af styregruppen. Denne gang bad jeg dem eksplicitere de effekter, som selve det projektforberejdede arbejde havde haft. Én fremhævede, at der for første gang nogensinde i Skotland (og muligvis hele Storbritannien) var blevet udarbejdet en tilbundsående analyse af, hvordan det britiske ydelsessystems forskellige ydelser, med hver deres betingelser og krav, spillede sammen. Rapporten, som

styregruppen havde rekvireret, bidrog med en præcis forståelse af, hvordan en lille ændring i et menneskes indkomst eller arbejdssituation kunne få voldsomme konsekvenser for deres berettigelse til en lang række forskellige ydelser. Og omvendt, hvordan en mindre juridisk ændring i betingelserne, der knyttede sig til en enkelt ydelse, kunne få udtalte konsekvenser for folks mulighed for at modtage en række øvrige ydelser. Hermed blev det nemmere for politikerne og embedsfolkene at gennemskue præcis *hvilke* betingelser og regler, der kunne fjernes eller justeres med størst mulig effekt for den enkelte borger.

Et andet medlem af styregruppen fremhævede, at forarbejdet havde illustreret effektiviteten ved at lade regionerne gå forrest i udviklingen af ny politik og lade Scottish Government gå lidt stille med dørene, indtil konsekvenserne af sådan en politik var bedre afdækket. Styregruppens medlemmer påpegede forskellige områder, hvor der allerede var mindre lovændringer på vej, som resultat af den *tænkning* og de *diskussioner*, som den løbende afrapportering fra projektet havde sat i gang. Endelig blev det fremhævet, som særligt signifikant, at projektet grundet sin radikalitet havde forårsaget, at de modeller, man normalt brugte til at fremskrive de økonomiske konsekvenser af lovændringer, måtte tilpasses væsentligt. De nye modeller, der som resultat af projektforarbejdet blev udarbejdet i samarbejde mellem analyseselskabets økonomer og styregruppens socialvidenskabelige analytikere, var langt mere nuancerede, hvad angik forståelsen af menneskets adfærd. Samtidig var der blevet ryddet ud i de økonomiske antagelser, som modellerne byggede på, idet flere af disse ved gennemsyn viste sig at bunde mere i tradition end på evidens.

No.13_Det handler ikke om implementering 2022: Kvalitative studier af udviklingsprojekter og implementering af politik fokuserer typisk på fasen efter, at indsatserne er blevet vedtaget, og de er blevet iværksat (Fergusson 1994; Gupta 2012; Krause-Jensen 2011; Lea 2008; Li 2007; Lin 2002; Lipsky 1980; Scott 1998; Shore & Wright 1997). Fokus i disse analyser er rettet imod at beskrive de effekter – og i særdeleshed de utilsigtede konsekvenser – som ny lovgivning, reformer eller projekter får, når de træder i kraft. Andre studier har skildret selve processen, hvor policy, formuleres (Latour 2002; Mosse 2005; Riles 2000; Vohnsen 2017). Disse studier fokuserer typisk på de kompromisser, der må indgås for at få en ny handleplan eller ny lovgivning vedtaget, og på hvordan disse kompromisser senere kan komme til at udgøre et benspænd for at opnå det overordnede formål med policy.

Hvis vi ønsker at forstå effekterne af for eksempel ideen om at afskaffe de kendte ydelsessystemer og erstatte dem med en ubetinget grundindkomst til alle borgere i et samfund, eller hvis vi ønsker at forstå bestræbelsen på at grundlægge en civilisation på Mars, så kommer ovenstående studier dog til kort. Her har vi at gøre med policy-ideer, som er så radikale, at de ikke umiddelbart kan vedtages og gennemføres, og som derfor kaldes utopiske. Det vil i disse tilfælde ikke være informativt, og man vil misse noget helt centralt ved kun at interessere

sig for at identificere, hvordan og hvorfor policy aldrig bliver vedtaget, endside implementeret. Hvad vi derimod har brug for (og som kvalitative studier er særligt velegnede til at afdække) er en form for analyse, som kan indfange den store mængde af en policies effekter, der udmøntes eller kommer til udtryk, mens den endnu blot er en ide, og mens der arbejdes hen imod en realisering.

At se på policy processen gennem forholdet mellem utopier og deres utopioritter er én måde at udføre en sådan analyse på. Fra dette analytiske perspektiv bør dataindsamling og analyse handle om at identificere og dokumentere effekterne af selve dét at arbejde hen imod drømmenes indfrielse. I rumindustrien kalder man sådanne *utopioritter* for 'spin-offs'. Her er det normalt, at radikalt og langsigtet udviklingsarbejde planlægges således, at det afstedkommer så mange 'spin-offs' som muligt. Ofte er det disse, der finansierer eller legitimerer det fortsatte arbejde hen imod et mere ambitiøst udviklingsmål, som ikke umiddelbart lader sig indfri. I den offentlige sektor er man også bekendt med *utopioritter*, men her er det omvendt noget, man opfatter som forstyrrende eller vælger helt at ignorere. Her omtales det som 'sideeffekter' eller 'utilsigtede effekter'. I denne sprogbrug ligger en bekymrende mangel på forståelse for, at den semantiske inddeling i primære og sekundære effekter ikke afspejler en kvalitativ forskellighed i det aftryk, der sættes i verden, men i stedet udelukkende refererer til et analytisk valg om at tage mentale skyklapper på. Dette er u hensigtsmæssigt al den stund, at disse 'sekundære' effekter ofte, og i særdeleshed i forbindelse med projektindsatser og radikalt innovationsarbejde, er de eneste blivende effekter, som en indsats efterfølgende kan fremvise.

**Nina Holm Vohnsen, ph.d., lektor, Afdeling for Antropologi,
Aarhus Universitet**

Referencer

- Andersen, Ross. 2014. Exodus. Elon Musk argues that we must put a million people on Mars if we are to ensure that humanity has a future. In *Aeon*. 30. september 2014. <https://aeon.co/essays/elon-musk-puts-his-case-for-a-multi-planet-civilisation>, tilgået 8. december 2020.
- Berger, Sarah. 2018. After working in a world of 'tech bros,' this woman founded a female-only island. *CNBC*. 15. April 2018. <https://www.cnbc.com/2018/04/13/finlands-supershe-island-resort-doesnt-allow-men.html>, tilgået 7. april 2022.
- Bloom, Laura G. 2018. This woman bought her own island paradise. No men allowed. *Forbes*. 31 July 2018. <https://www.forbes.com/sites/laurabegleybloom/2018/07/31/this-women-bought-her-own-island-paradise-no-men-allowed/?sh=6bbbe47a23fa>, tilgået 10. august 2019.
- Canales, Katie. 2018. This woman went from running a \$45 million company to buying a private island in Finland open only to women. *Business Insider*. 5. maj 2018. <https://www.businessinsider.com/supershe-private-island-finland-kristina-roth-no-men-allowed-women-only-2018-4>, tilgået 7. april 2022.
- Coverley, Merlin. 2010. *Utopia*. Harpenden: Pocket Essentials.
- Crane, K. W et.al. 2020. *Measuring the Space Economy*. Institute for Defense Analyses.
- Ferguson, James. 1994. *The anti-politics machine. "Development," depolitization, and bureaucratic power in Lesotho*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gupta, Akhil. 2012. *Red Tape. Bureucracy, Structural Violence, and Poverty in India*. Durham, NC: Duke University Press.
- Krause-Jensen, Jakob. 2011. "Ideology at work: ambiguity and irony of value-based management in Bang & Olufsen". *Ethnography*, 12 (2): 266-289.
- Latour, Bruno. 2002. *Aramis or the love of technology*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Lea, Tess. 2008. *Bureaucrats & Bleeding Hearts. Indigenous Health in northern Australia*. Sydney, NSW: The University of New South Wales Press.
- Li, Tania. M. 2007 *The will to improve. Governmentality, development, and the practice of politics*. Durham & London: Duke University Press.
- Lin, Ann. C. 2002. *Reform in the making. The implementation of social policy in prison*. Princeton and Oxford: Princeton University Press:

- Lipsky, Michael. 1980. *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russell Sage foundation.
- McDowell, Jonathan. 2022. 'Starlink Statistics'. *Jonathan's Space pages*. <https://planet4589.org/space/stats/star/starstats.html> , tilgået 7. april 2022.
- More, Thomas. 1901. *Utopia*. Ed. Henry Morley. Ægypan Press.
- Mosse, David. 2005. *Cultivating development. An ethnography of aid policy and practice*. Pluto Press.
- NASA. 2017. National Aeronautics and Space Administration Transition Act of 2017. *Public Law 115-10-Mar.21, 2017*. US Government.
- Nygaard-Christensen, Maj. 2011, "Building from scratch: Aesthetics of post-disaster reconstruction" *Anthropology Today*, 27 (6): 8-10.
- Plato. 2007. *The Republic*. New York & London: Penguin Classics.
- Quirk, Joe & Patri Friedman. *Seasteading. How floating nations will restore the environment, enrich the poor, cure the sick, and liberate humanity from politicians*. New York, London, Toronto, Sydney & New Delhi: Free Press.
- Rainbow, Jason. 2022. 'SpaceX goes all-in on Starship configuration for second-gen Starlink'. *SpaceNews*. <https://spacenews.com/spacex-goes-all-in-on-starship-configuration-for-second-gen-starlink/> , tilgået 7. april 2022.
- Riles, Annelise. 2000. *The network inside out*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Roth, Kristina. 2018. Empowering women leadership. *Digital Freedom Festival*. https://www.youtube.com/watch?v=mSi_klKpItg, tilgået 10. august 2019.
- Scott, James C. 1998. *Seeing Like a State. How certain schemes to improve the human condition have failed*. New Haven: Yale University Press.
- Shore C. & Wright, Susan. 1997. *Anthropology of policy. Critical perspectives on governance and power*. London and New York: Routledge
- Soylent. 2019. <https://soylent.com/pages/our-mission>, tilgået 7. maj 2019.
- SpaceX. 2020. *Starship Users Guide. Revision 1.0*. March 2020. https://www.spacex.com/media/starship_users_guide_v1.pdf, tilgået 15. december 2020.
- Vance, Ashlee. 2017. *Elon Musk. Tesla, SpaceX og jagten på en fantastisk fremtid*. Valby: Libris Business.

Vohnsen, Nina Holm. 2017. *The absurdity of bureaucracy. How implementation fails*. Manchester: Manchester University Press.

Wall, Mike. 2020. SpaceX just launched a fleet of Starlink satellites. Here's how to spot them in the sky. *Space.com* 7. januar 2020. <https://www.space.com/spacex-starlink-2-satellites-night-sky-visibility.html>, tilgået 20. januar 2020.